

Interdisciplinaritate în opera pedagogică a lui Ion Creangă

Profesor: Ionescu Florentina-Daniela
Liceul Teoretic *Ovidius*

Marca literară a lui Ion Creangă este ironia. O creație cu caracter didactic în care ambiguitatea, ironia și nuanța satirică definesc mesajul textual este *Păcală*, o povestire în care arta dialogului definește absurdul. Echivocul este creat prin ludicul logosului, limbajul oferă un spectacol gratuit, dialogul dintre Păcală și Negustor urmărind creionarea a două tipuri umane contrastante. Opera este o scriere dialogată, o formă de dramatizare a unei realități în aparență utopice. Negustorul încearcă pe calea socratică, punând întrebări, să afle informații despre și de la interlocutorul său. Întrebările sale generau răspunsuri, însă atât de absurde, încât omul se vede nevoit să reia întrebarea în speranța că va fi lămurit, în final ajungând să-l catalogheze „prost de-a binelea” pe omul întâlnit în drumul său. Ambiguitatea este realizată prin intermediul cuvântului care este perceput de Păcală, după bunul plac, fie cu sensul său denotativ, fie conotativ.

Prostia, ca o culme a degradării intelectuale a individului și ca furnizoare de situații din cele mai ridicole și absurde, constituie unul dintre pilonii satirici ai creației crengiene, lucru confirmat de opera artistică a lui Ion Creangă, temeliile căreia se află în gândirea, experiența și cuvântul purtător de înțelepciune al poporului. Semnificativă este prefața atașată de scriitor poveștilor sale: „Iubite cititoriu, multe prostii ai fi cetit, de când ești. Cetește rogu-te și ceste și unde-i vede că nu-ți vin la socoteală, ie pana în mână și dă și tu altceva mai bun la iveală, căci eu atât m-am priceput și atâta am făcut”¹. Categorisindu-și, ironic desigur, scrierile drept prostii creative, autorul își îndeamnă cititorul, cu o tentă ironică și mai mare, să ia pana în mână, dacă nu îi sunt pe plac cele citite, și să dea la iveală ceva mai bun, subînțelegându-se, mai mult decât transparent, că nesatisfăcutul nu e în stare de așa ceva.

Actanții sunt doi țărani desprinși din lumea satului moldovenesc, dovadă fiind limbajul regional cu care Creangă îi înzestrează. Omul de la țară manifestă frică de spațiul ocult, de „lumea de dincolo” și de ființele care o populează, este foarte credincios și stabilește o legătură mistică cu divinitatea. Păcală pare a fi omul dracului, „vrun duh rău”² de care negustorul se sperie și face gestul ritual simbolic care arată iubirea față de Dumnezeu și speranța că va fi apărat de orice pericol „Negustorul începu a-și face cruce ca de naiba”. Aflat la piciorul unui pod, locul în care îl găsește negustorul, amplifică tema că Păcală este om necurat, în mentalitate populară podul fiind liantul între două lumi. Incertitudinile negustorului referitor la spațiul în care a ajuns cresc, iar nevoia de lămuriri se justifică.

Păcală este omul simplu, înțelept, dar care poartă masca naivității pentru a scăpa de curiozitățile celor din jur. Mesajul poate fi perceput per-contrarium, Păcală câștigă autoritatea în fața negustorului prin folosirea adecvată a limbajului. Pentru micii spectatori, cărora pedagogul li se adresează prin această scriere, povestirea este greu de înțeles dacă nu este însoțită de explicațiile dascălului. Analizând psihologic comportamentele, replicile și atitudinile personajelor, elevii pot vedea în Păcală omul cu adevărat prost, lipsit de minte, care nu deține abilități de comunicare, nu are capacitatea de a înțelege sensul întrebărilor și vorbește anapoda. Cu adevărat, școlarii trebuie să recepteze personajul Păcală drept țăranul plin de umor, cu simț ironic, isteț deoarece valorifică toate înțelesurile cuvintelor. El alege să ofere răspunsuri absurde negustorului, prezentând o

¹ Ion Creangă, V. Răceanu, C. Grigorescu, „Sămănătorul” în *Învățătorul copiilor*, Iași, Tipografia D. Gheorghiu, 1878, p.100.

² Ion Creangă, „Păcală” în *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, București, ERC PRES, 2009, p. 309.

realitate deformată, aceasta fiind de fapt lumea percepută de autor și ilustrată prin tipologia actantului creat.

Opera *Păcală* prezintă o lecție de psihologie; exemplificarea a două temperamente umane diferite: colericul prin imaginea negustorului și flegmaticul – Păcală. Negustorul, încrezător în propria persoană, comunicativ – trăsătură necesară în meseria sa, interesat în aflarea unor informații prețioase pentru afacere, devine nervos, pauzele dintre cuvinte subliniază starea de agitație „Bre!... Mă!...”, iar limbajul folosit și apelativele adresate lui Păcală scot în evidență caracterul impulsiv, tendința de superioritate, iritabilitatea: „proastă lighioaie mai ești”, „namilă de om”, „prostule”, „om fără cap”.³ Interlocutorul său, pe care îl găsește lângă un pod odihnindu-se, prezintă un temperament flegmatic, este calm și echilibrat, stabil în acțiuni și calculat, nu răspunde impulsiv, din contră, răspunsurile sale pline de ironie denotă superioritatea în gândire și atitudine față de curiozitatea exagerată a negustorului. Replica sarcastică a lui Păcală „îs om ca și dumniata: cu cap, cu ochi, gură, nas, mâini și cu picioare, mă mișc și mă uit ca toți”, generată de întrebarea negustorului „Nu cumva ești vrun duh rău, frate cu Mează-noapte sau cu Spaima-pădurei?” evidențiază un caracter puternic subversiv la nivel logic și lingvistic. Logica la care aderă negustorul este răsturnată, limba este exploatată din perspectiva ambiguității, cuvintele cu mai multe sensuri sunt livrate cititorului care este încurajat să le găsească pe toate. Ion Creangă urmărește tocmai dimensiunea subversivă, capacitatea revoluționară a textului.

Finalul scrierii didactice prezintă morala prin care se dezvoltă caracterul etic al textului: „Prostia din născare, leac în lume nu are; ea este o uricioasă boală, ce nu se vindecă în școale, ba nici în spitale”.⁴ Ironia lui Creangă se îndreaptă spre Păcală, prototipul omului prost sau spre negustor, insul inflexibil în gândire, posac, fără simțul umorului? Soluția pentru tratarea omului prost este inexistentă, autorul condamnându-i pe cei care din naștere au acest defect. Pedagogul găsește o justificare pentru imposibilitatea de a-i deștepta pe unii dintre elevii săi, năruindu-le speranța că vreun doctor ar putea să-i ajute.

Ion Creangă dedică o întreagă operă prostiei, aceasta fiind inclusă în manualul *Învățătorul copiilor*, ultimul text din parte a patra. În *Poveste* sau *Prostia omenească*, prostia devenită personaj central este prezentă în viața oamenilor producând dereglări într-o lume în care armonia pare că nu își are locul. Rostul acestei opere este exemplificarea vindecării bolii care creează dificultăți indivizilor. Paratextul anunță formula compozițională a ancadramentului, în operă regăsindu-se mai multe narațiuni. Deși noțiunea de „poveste” se asociază cu adevărul, cu elementul verosimil, incipitul este specific basmului, cu o formulă introductivă care plasează acțiunea în universul fabulos, în illo tempore. Artificiul naratologic ar putea fi o justificare pentru existența prostiei și a proștilor din cele mai vechi timpuri. Textul este o pildă pe care scriitorul-pedagog o predă elevilor, spectatorii săi. Acțiunea snoavei este declanșată de probabilitatea căderii unui drob de sare în capul micuțului care doarme în pătuț. Plânsul celor două femei care îl îngrijesc, mama, respectiv bunica, are funcție protectoare, urmărind alungarea spiritelor rele. Drobul este sabia lui Damocles care amenință viața copilului. Uimit de bocetele femeilor și surprins de prostia acestora, bărbatul decide să plece de acasă și să revină doar dacă va fi întâlnit în drumul său prostie mai mare.

Bărbatul, tată și stâlp al familiei, renunță la rolul de pater familias, pripindu-se în luarea deciziilor. Soția, o femeie foarte tânără este naivă și lipsită de experiență, iar existența pruncului, „copil de tâță” impune o grijă exagerată, o temere excesivă și determină astfel un comportament ambiguu. Mama-soacră, care „nu era tocmai hâtră”, acționează instinctual și se alătură în bocete fiicei, trăind aceeași spaimă a posibilității de a-și pierde nepotul. Iubirea manifestată de femei

³ Ion Creangă, „Păcală”, *op.cit.*, pp. 307-309.

⁴ *Idem*, p.309.

pentru odorul din albie declanșează un blocaj psihologic în mintea acestora la conștientizarea pericolului reprezentat de mâța care dădea târcoale drobului de sare. Astfel, catalogarea femeilor drept proaste, într-adevăr de un bărbat obosit, venit de la muncă după o zi istovitoare, „flămând și necăjit ca vai de el”, este una luată în grabă, neînțeleaptă și nejustificată. Părăsirea căminului într-un moment de cumpănă, abandonarea familiei și în special a copilului fără a acționa spre protejarea lui, este în defavoarea tatălui.

Drumul pe care bărbatul îl parcurge după plecarea de acasă este unul al autoinițierii, iar întâmplările ocurrente sunt probele necesare formării lui. Călătorul hoinar întâlnește în drumul său inițiativ numeroase chipuri ale prostiei: oameni care încearcă să care soarele în casă cu oborocul, să urce nucile în pod cu țăpoiul sau să dărâme casa pentru a scoate carul afară. Primul individ întâlnit de bărbat încearcă din răspuțeri să-și lumineze locuința. Lipsa unor ferestre îl determină să încerce să care soarele cu oborocul în casă. Acțiunea lui este inutilă, oboșitoare și sortită eșecului. Soluția oferită de drumeț este una care îi rezolvă parțial problema: spargerea peretelui bordeiului într-un anumit loc. Deși soluția este parțială și insuficientă, lectorul inocent deduce calități ale omului: bunăvoință, înțelepciune, altruism. Calea inițierii sale este una lungă, astfel, călătorul întâlnește un alt individ care își construise un car în casă și acum se afla în imposibilitatea de a-l folosi deoarece nu-l putea scoate pe ușa prea strâmtă. Sfatul este acela de a-l desface „în toate părțile lui, să le scoată pe rând afară și să-l înjghebe la loc”⁵. Deși omul întâlnit era un bun meseriaș, dovadă fiind multiplele cunoștințe și îndemânări necesare construirii unui car, suspiciunea de prostie nu dispare deoarece alege să-l construiască în casă și nu afară. Soluția oferită de drumeț era una și la îndemâna meșterului, însă posibilitatea păstrării intacte a construcției era mult mai ofertantă. Relevând un adevăr, călătorul este de folos omului deoarece încă o minte care să-i spună același lucru îl convinge că acela era modul în care trebuia să acționeze. Încrederea în propria judecată de cele mai multe ori dă roade.

Călătoria continuă, iar următorul om întâlnit se căznea să care în pod nucile cu țăpoiul, o furcă de fân cu „dinții” foarte depărtați. Muncă depusă de țăran reiterează un mit, cel al caznei lui Sisif. Inutilitatea eforului depus duce la creșterea frustrării, la acumularea energiei negative pe care o revarsă asupra obiectului nefolositor. Soluția a fost înlocuirea țăpoiului cu un oboroc, care să faciliteze atingerea scopului. Cel din urmă om întâlnit încerca să urce vaca pe șura de fân, trăgând-o cu o funie, aproape să o spânzure. Motivația țăranului este pertinentă și arată iubirea acestuia față de animal „hăramul ista e hămisit de foame și nu vre nici în ruptul capului să vie după mine sus, pe iastă șură, să mănânce fân”⁶. Predându-i o lecție de viață: „Nu fii scump la târâte și ieftin la faină”, drumețul îl învață pe țăran să fie echilibrat, să nu ia decizii pripite care ar putea să-i ucidă animalul. Toți inșii cu care a interacționat actantul au demonstrat blocaje psihologice, conflicte interioare nesoluționate, însă printre calitățile identificate se numără hărnicia, comunicativitatea, receptivitatea și cooperarea.

Drumețul vindecă prostia prin învățătură practică și conștientizează că prostia femeilor de acasă era una posibilă și inocentă în comparație cu cea întâlnită, la vindecarea căreia a contribuit cu istețimea sa. Omul lui Creangă răsfoiește cartea vieții, îi descifrează mesajele, culege esența lucrurilor și discerne între bine și rău. Pedagog la rândul său, personajul împărtășește celorlalți experiența sa și capătă statutul de renovator mundi. Pentru tânărul școlar, bărbatul este eroul cu ajutorul căruia dezechilibrul lumii este înlăturat, dar care primește o mostră de pedeapsă prin complotul universului cu femeile, pentru a-l face conștient de reacția greșită și de neasumarea unor responsabilități. Prostia manifestată de femei are valoare de mască a inocenței, „făcând pe

⁵ Ion Creangă, V. Răceanu, C. Grigorescu, „Poveste” în *Învățătorul copiilor*, p. 176.

⁶ *Ibidem*.

proastele” acestea îi dau posibilitatea bărbatului să cunoască cu adevărat lumea, să ia contact cu diverse tipologii umane și să învețe să-și controleze reacțiile prin autocunoaștere.

Textul conține suficiente precepte pedagogice pentru a reprezenta o lecție necesară elevilor în desăvârșirea personalității lor. În operă se regăsesc noțiuni de fizică și optică, de matematică, de logică, dar și psihologie. Amestecul interdisciplinar stimulează raționamentul elevului, îl determină să găsească soluții pentru problemele țăranilor și să-și asume comportamente adecvate pentru viitor. Autorul realizează fișa biografică a fiecăruia dintre „proștii” întâlniți de drumeț, îi ironizează și ridiculizează astfel încât copilul inocent să se ferească de prostie ca de o boală grea. Și cum într-o altă scriere nota că prostia nu are vindecare, nu-i rămâne școlarului decât să învețe, să-și ascută mintea și să fugă de această „boală”.

Bibliografie:

- Creangă, Ion, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, București, Editura ERC PRES, 2009.
- Creangă, Ion, *Opere*, vol. I,II, București, Editura Minerva, 1970, ediție îngrijită de Iorgu Iordan.
- Creangă, Ion, *Opere*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, ediție îngrijită de G. T. Kirileanu.
- Creangă, Ion, Grigorescu, C., Răceanu, V., *Învățătorul copiilor*, Iași, Tipografia D. Gheorghiu, 1878.
- Cap-Bun, Marina, *Note de curs: O nouă interpretare asupra lui Ion Creangă*, Facultatea de Litere, Universitatea Ovidius, Constanța.
- Călinescu, G., Ion Creangă. *Viața și opera*, București, Editura Minerva, 1989.
- Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de aur*, București, Rosmarin, 2011.
- Manolescu, Nicolae, *Lecturi infidele*, București, Editura Pentru Literatură, 1966.
- Marin, I. D., *Pedagogia lui Creangă*, Iași, Editura Princeps Edit, 2011.
- Munteanu, George, *Introducere în opera lui Ion Creangă*, București, Editura Minerva, 1976.
- Pavelescu, Marilena, *Metodica predării limbii și literaturii române*, București, Editura Corint, 2010.
- Păun, Emil, Potolea, Dan, *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Roco, Mihaela, *Creativitate și inteligență emoțională*, Iași, Editura Polirom, 2001.